

KDAJ SO PRAVZAPRAV NASTALI SLABI KREDITI

Bine Kordež

6

Slabi krediti v bankah so verjetno eden največjih problemov slovenskega gospodarstva, pravzaprav kar slovenske družbe kot celote (glede na vpletenost v vse pore našega življenja). Zaradi sanacije bank se je enormno povečal slovenski javni dolg, obremenilo davkoplačevalce ter znižala gospodarska rast in blaginja prebivalstva. Znesek problematičnih (slabih) kreditov se je povzpел na prek 10 milijard evrov; del tega so banke pokrile s svojim kapitalom, dodatno pa je z dokapitalizacijo državnih bank in poroštvi vstopila tudi država.

V svojih poročilih Banka Slovenije (Poročilo o skrbnem pregledu bančnega sistema in ukrepih, december 2013) takole povzema razloge za takšno stanje: *»Gospodarska recesija je razkrila pomanjkljivosti upravljanja s tveganji bank v obdobju visoke konjunktore. Ob krčenju prihodkov in naraščajočih izgubah podjetij je začel naraščati obseg nedonosnih terjatev. Delež nedonosnih terjatev z zamudami nad 90 dni ali razvrščenih v najnižja bonitetna razreda (D in E) je do oktobra 2013 dosegel 20,9%, oziroma 9,5 milijard evrov.«*

Takšna, splošno sprejeta interpretacija je sicer točna – zaradi poslabšanih pogojev poslovanja in prevelikega obsega posojil mnoga podjetja niso bila več sposobna servisirati bančnih obveznosti. Vseeno pa gre pri tem za še en pomemben vidik, ki se ga praviloma ne omenja. Današnji kriteriji presoje tveganosti posojil so namreč bistveno drugačni, mnogo strožji, kot pa so bili do leta 2008. Če bi v obdobju konjunktore (2002-2008) presojali posojila na enak način kot zdaj in onemogočili, s prakso rednega obnavljanja, podaljševanje kreditov, bi enak obseg slabih kreditov ugotovili že takrat. Obseg problematičnih kreditov je bil torej enak zdajšnjemu že v letu 2007 ali 2008, le da so jih vsi udeleženi pri tem (kreditodajalci, kreditojemalci, revizorji in regulatorji) ocenjevali po popolnoma drugačnih kriterijih in merilih. Slabi krediti se v letih 2009-2013 dejansko niso povečevali, v tem obdobju je naraščalo le zavedanje o njih in njihovo priznavanje.

Omenjene številke dejanskih in potencialnih izgub pri posojilih torej temeljijo na današnjih ocenah revizorjev, bančnih regulatorjev ter opravljenih stresnih testih mednarodno priznanih in ustrezno cenjenih institucij (gre tudi na nagrajevanje teh gospodov po 4.000 evrov za delovni dan, kot lahko razberemo iz poročila Banke Slovenije o stroških z njimi). Kot ključni kriterij za odobravanje ter oceno tveganosti obstoječih posojil in zadolženosti podjetij, se trenutno poudarja denarni tok posojilojemalca. Ves dolg nad praviloma 4-kratnikom EBITDA (dobička pred obračunom obresti in amortizacije ali

drugače povedano, letno razpoložljivih sredstvi za odplačevanje kreditov) že opredelimo kot problematičen. Po tem merilu je zdaj v gospodarstvu (po zadnjih razpoložljivih bilancah na dan 31.12.2012; do kakšnih večjih sprememb od takrat ni prišlo) kar blizu 15 milijard po različnih poimenovanjih problematičnih, spornih, slabih, presežnih kreditov. Zato so razumljive prisotne dileme, dvomi, vprašanja, kako je prišlo do tako visokega obsega teh kreditov, kaj je razlog temu, kakšne so posledice ter seveda tudi, kdo je temu kriv in zato odgovoren.

Za iskanje odgovora je potrebno pogledati, kakšni so bili kriteriji presoje odobravanja in ocene tveganja kredita v času pospešenega najemanja kreditov v slovenskem gospodarstvu. V času med 2002 in 2008 so vse gospodarske družbe povečale obveznosti do bank od 8 na 30 milijard evrov, torej za 22 dodatnih milijard ali skoraj za štirikrat. Gre za čas, iz katerega izvirajo praktično vsi krediti, ki se zdaj opredeljujejo kot slabi ali rizični. Leta 2008, ko je bil obseg posojil najvišji, blizu 30 milijard evrov, je bilo po takratnih kriterijih in ocenah vseh pristojnih institucij v slovenskem gospodarstvu le kakih 1,2 milijardi evrov slabih posojil.

Natančne analize, izkušnje in poznavanje takratnih razmer (večino je sicer spomin na še ne tako davno preteklost precej zapustil) pokažejo, da so bili kriteriji presoje za odobritev posojil in kasnejšo oceno njegove tveganosti, bistveno drugačni kot so trenutno v veljavi, kot jih sprejemamo in vidimo zdaj. In to s strani vseh vpletenih strani:

- menedžmenta v podjetjih (od finančnih do glavnih direktorjev),
- bankirjev (v domačih privatnih in državnih ter tudi v tujih bankah),
- revizorjev (domačih in tujih iz vseh uglednih svetovnih revizorskih hiš),
- regulatorjev (od Banke Slovenije – guvernerjev, članov Sveta banke, oddelkov za bančni nadzor ter ostalih državnih regulatornih organov - ATVP, Urada za konkurenco, Agencije za zavarovalni nadzor),
- vseh tujih finančnih institucij (nadzornikov, ECB in kreditodajalcev),
- ekonomske stroke, kjer do leta 2008 ni nihče izračunaval, kolikšen je obseg slabih kreditov, ki presegajo 4-kratni denarni tok,
- organov oblasti, ki so prek svojih služb spremljali razmere ter uživali sadove visoke gospodarske rasti, ki je bila posledica velike kreditne aktivnosti ter rasti vrednosti premoženja.

Vse navedeni posamezniki in institucije so kredite odobraval ali presojali njihovo upravičenost in kvaliteto naložbe glede na vrednost premoženja, ki se je s tem kreditom kupovalo. Prvenstveno se je torej merila vrednost nepremičnin ali finančnih naložb in če je bil kredit s tem premoženjem pokrit, potem se je takšen kredit obravnavalo kot kvalitetno bančno naložbo. Ne glede na že dokaj visoke cene tako nepremičnin kot delnic (v šestih letih od 2002. leta so se cene nepremičnin podvojile, delnic pa početverile), je bilo splošno pričakovanje, da bodo rasle še naprej in s tem omogočile dodatno zavarovanje kreditov. Zaradi takšnih ocen so banke odobravale tudi kredite »ena za ena«, torej brez pologa za

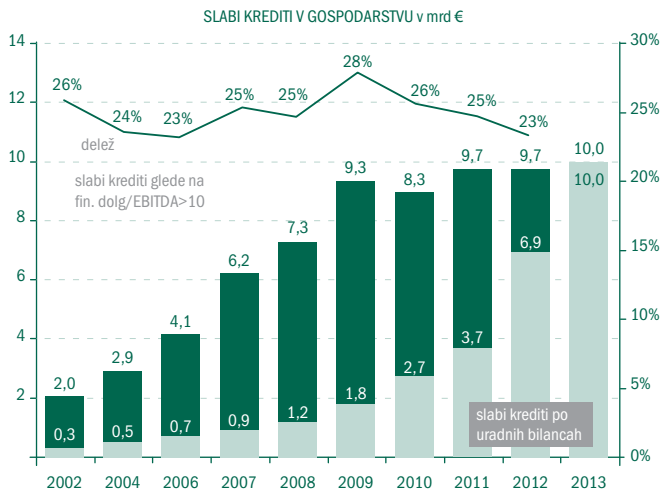
100% vrednosti kupljenega premoženja. Takšna praksa je bila v zadnjih letih pred nastopom krize dokaj pogosta tudi v tujini (in se potem odrazila v velikih izgubah). Takšno prepričanje in ocenjevanje je bilo torej prisotno pri vseh naštetih, od izvajalcev do presojevalcev; nihče se temu pristopu ni uprl, ga zavrnil, niti označil za problematičnega.

8

Celo obratno, s spremembo računovodskih standardov (prehod na Mednarodne standarde po letu 2005), po katerih je bilo v knjigah obvezno prikazati premoženje po aktualnih vrednostih, je bilo bankam in podjetjem dobesedno prepovedano oblikovanje rezervacij na naložbe, premoženje je bilo obvezno prevrednotiti na »pošteno« vrednost in odpraviti oblikovane rezervacije. Banke so morala na zahtevo Banke Slovenije in davčnih organov v skladu z novimi standardi izkazati polno vrednost svojih naložb brez pravice oblikovanja previdnostnih rezervacij za morebitne rizike, seveda s ciljem plačati davke od vseh »zaslužkov«.

Da je temu tako, da so do leta 2008 veljali popolnoma drugačni kriteriji za presojo problematičnosti ali varnosti kredita, potrjujejo analize poslovanja gospodarskih družb za ves čas od leta 2002, ko se je pričela pospešena aktivnost odobravanja kreditov s strani bank, domačih in tujih. Če uporabimo kriterij za presojo tveganosti kredita 4-kratnik denarnega toka podjetja in vse kredite, ki presegajo to vrednost, opredelimo kot sporna (presežna) posojila, potem je bilo konec leta 2012 takih posojil vseh gospodarskih družb v Sloveniji kar blizu 15 milijard evrov ali 60% vseh odobrenih posojil s strani bank. Mednje so vključena tudi posojila, ki jih je najel DARS in družbe za financiranje leasinga (predvsem v lasti tujih bank), ki po omenjenih kriterijih spadajo med sporne. Ker gre za specifična posojila in posojila, ki ne bremenijo naših bank, jih lahko izločimo, a prišteti moramo posojila vseh podjetij, ki so po letu 2008 pristala v stečaju. Tako pridemo do številke približno 13,5 milijarde evrov, ob upoštevanju nekaj manj strogega kriterija zadolženosti (finančni dolg, ki presega 10-kratnik EBITDA), pa pridemo do številke 9,7 milijarde, kar tudi približno ustreza obsegu opravljenih popravkov v bankah konec lanskega leta.

Na spodnjem grafikonu prikazujemo, kaj bi se dogajalo s krediti, če bi jih ves čas od leta 2002 presojali po današnjih kriterijih. Če postavimo mejo tveganosti na faktorju 10 (torej, da je ves dolg nad 10-kratnikom denarnega toka problematičen), potem je zdaj takšnih kreditov za okoli 10 milijard evrov ali okoli četrtnina vseh, a podobna številka je bila že tudi leta 2009, le da so bili takrat vsi akterji prepričani in so tudi ocenjevali, da ti krediti niso problematični. Na grafikonu je lepo razvidno kakšna je bila uradna ocena slabih kreditov po takrat veljavnih kriterijih sprejetih s strani vseh odgovornih institucij (črtkasti stolpci) in kakšna je razlika do obsega slabih kreditov po današnjih merilih. Nominalno je bila v začetnih letih razlika seveda manjša zaradi manjšega obsega skupnih kreditov, a delež tako izračunanih je bil več ali manj celotno obdobje enak, okoli četrtnino, tudi v najboljših letih.

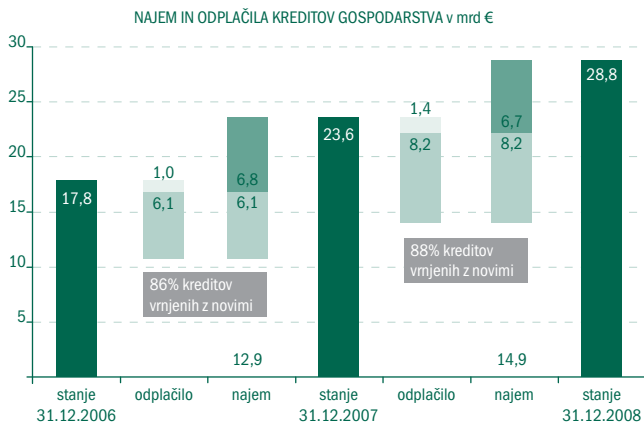

Vir: bilance gospodarskih družb Slovenije, AJPES; Bilten Banke Slovenije, lastni preračuni

Če torej povzamemo, so današnji slabi krediti v pretežni meri rezultat poslovne prakse do leta 2008, ko so se krediti odobrvali ter ocenjevali pretežno na osnovi vrednosti premoženja (nepremičnin, finančnih naložb), ki se je kupovalo s temi krediti in ne na osnovi denarnega toka, kar je zdaj kriterij za oceno kreditov. Takratno prakso so sprejemali tako v podjetjih kot bankah, prav tako pa so se z njo strinjale tudi vse institucije, tako domače kot tuje, ki so pregledovale in dajale pozitivne ocene bilanc podjetij in bank (gre za vse revizorje, nadzorne organe v Banki Slovenije, državne regulatorje ter ekonomsko stroko, ki je sodelovala pri pripravi poslovnih načrtov in investicijskih projektov). Nedvomno so bili ob tem dana tudi posojila, katerih razlog za odobritev je bil mogoče kakšna drugačna intervencija ter osebna korist. Takšni primeri so razumljivo predmet preiskav, a večina vseh zdaj ugotovljenih slabih kreditov izhaja iz omenjene splošne poslovne prakse. Če bi nadzorne institucije že takrat uporabljale današnje kriterije presoje, bi večino slabitev morali oblikovati že v obdobju 2002 – 2008, ko so bili odobreni praktično vsi zdaj problematični krediti, a tega takrat ni nihče zahteval niti ni tako ocenjeval.

Seveda je lahko uporabiti argument, da so se takrat krediti pravočasno odplačevali kljub sicer podobni bilančni strukturi, kot jo imamo zdaj, zdaj pa prihaja do zamud pri poravnavi obveznosti, kar je osnovni kriterij za odpis terjatev. Tudi ta sposobnost podjetij je bila do leta 2008 pogojena z drugimi razlogi, ne z uspešnostjo poslovanja. Analiza vseh gospodarskih družb namreč pokaže, da so se krediti vračali večinoma z najemanjem novih ali podaljševanjem obstoječih. Glede na strukturo financiranja morajo slovenska podjetja letno vrniti približno 40% vseh najetih posojil pri bankah. Iz spodnjega grafikona je lepo razvidno, da je bila od skupaj 17,8 milijard evrov bančnih posojil konec leta 2006, le 1 milijarda vrnjena iz tekočega poslovanja, kar 6 milijard evrov pa je gospodarstvo vrnilo z

najemom novih kreditov poleg 6,8 milijarde dodatnih. Podobna zgodba se je ponovila v letu 2008, ko so spet kar 85% vseh obvez za vračilo kreditov realizirali z najemom novih (8,2 milijardi evrov). Ob dodatnih sedmih milijardah je gospodarstvo tako zaključilo leto 2008 z novim stanjem 28,8 milijard pri bankah najetih posojil.

Vir: bilance gospodarskih družb Slovenije, AJPES; Bilten Banke Slovenije, lastni preračuni

Gospodarstvo torej lahko svoje posojilne obveznosti pravočasno odplačuje le z odobravanjem novih posojil, saj za svoje poslovanje ta sredstva potrebuje dolgoročno. Če se tok novih posojil ustavi, kot se je uveljavila bančna praksa po letu 2008, potem vse več podjetij kreditov ni sposobno odplačevati. Gre v bistvu za zelo podobno prakso kot velja tudi za državni dolg. Tudi Nemčija, kot gospodarsko najbolj uspešna in stabilna država, ni v zadnjih petdesetih letih odplačala niti evra svojega javnega dolga (2100 milijard evrov) drugače, kot z najemom novih posojil oz. novih izdaj obveznic. To velja tudi za najbolj uspešna podjetja v tujini. Večina posojil se vrača z najemanjem novih in če zaradi poslabšanih poslovnih rezultatov podjetju to onemogočimo, zaide samo še v toliko večje probleme in nelikvidnost.

Slabi krediti so torej nastali v letih pred 2008; po današnjih kriterijih ocenjevanja, bi jih morali že takrat tako tudi ovrednotiti. A tega ni menil niti zahteval nihče: krediti so se odplačevali z odobravanjem novih za poplačilo starih. Zato bi se morali opredeliti do takratne prakse ter prevzeti odgovornosti zanjo, ne pa da se z iskanjem krivcev vsa pozornost preusmerja na nekaj primerov ali intervencij kakšnega manj všečnega politika.